D. D. DRAŞOVEANU, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române,* Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997*,* 286 p.

Îndelung aşteptată de generaţii întregi de studenţi şi cercetători ai limbii, doctrina sintactică a profesorului Draşoveanu apare acum pentru prima dată într-o formă sintetică, unitară, extrem de concisă şi structurată în aşa fel încât să constituie un foarte util instrument în abordarea sistematică a faptelor care ţin de gramatica limbii române. Profesor universitar al Facultăţii de Litere din Cluj-Napoca, instituţie în care îşi desfăşoară activitatea din 1954, D. D. Draşoveanu a susţinut de-a lungul timpului o foarte intensă activitate ştiinţifică, afirmându-se ca una dintre personalităţile de prim rang în cercetarea gramaticii limbii române, creatorul şcolii clujene de gramatică. Materialul cărţii de faţă îl constituie studiile cele mai reprezentative elaborate de profesorul Draşoveanu de-a lungul activităţii sale didactice şi apoi publicate cu precădere în revista „Cercetări de lingvistică". Ceea ce impresionează încă de la prima lectură e faptul că aproape toate studiile păstrează forma extrem de vie în care au fost prezentate – ca lecţii de sintaxă – studenţilor, în sălile de curs ale Facultăţii de Litere. De altfel, la sfârşitul lucrării autorul ne pune la dispoziţie o foarte utilă postfaţă în care rezumă – de-a lungul principalelor trasee teoretice – materialul prezentat în interiorul lucrării, indicîndu-ne între paranteze anii în care respectivele teze au fost elaborate. Utilitatea acestei postfeţe constă în faptul că autorul cărţii s-a decis foarte târziu să-şi publice studiile într-un volum, abia după ce trecerea anilor le confirmase de mult valoarea incontestabilă pentru limba română – şi chiar şi atunci, în urma unei riguroase selecţii –, astfel că lucrarea apare într-un moment în care faptele prezentate în interiorul ei constituie deja de multă vreme bunuri definitiv cîştigate ale gramaticii practicate la Cluj. Ordinea în care sunt structurate studiile în corpul lucrării e una sistematică, urmând algoritmica extrem de precisă a cursului de sintaxă şi urmărind prezentarea faptelor de limbă în dezvoltarea lor progresivă, de la simplu la complex, postfaţa amintită realizând, într-o atare situaţie, o situare cronologică a ideilor prezentate şi făcând astfel posibilă o evaluare a traseului teoretic dezvoltat şi urmat de D. D. Draşoveanu în elaborarea sistemului său sintactic. Lucru extrem de important, deoarece, spre deosebire de o lucrare de gramatică pur descriptivă – cum ar fi *Gramatica* Academiei, spre exemplu –, în cartea profesorului Draşoveanu avem de-a face cu două tipuri de fapte, lucru care, la o analiză atentă, ne dă posibilitatea să distingem în cadrul lucrării două componente, specifice de altfel întregii activităţi de cercetător al limbii române pe care autorul a desfăşurat-o de-a lungul anilor şi doar aparent insuficient diferenţiate în ansamblul sistemului sintactic pe care-l elaborează.

1. Prima dintre aceste componente ar fi cea propriu-zis descriptivă, pur gramaticală, în care profesorul D. D. Draşoveanu face pur şi simplu sintaxă şi ne prezintă faptele de limbă aşa cum se structurează ele în exerciţiul limbii române. Se remarcă, din acest punct de vedere, fineţea analizelor şi predilecţia pentru structurile problematice, ocolite în general de gramaticieni sau considerate cu lejeritate excepţii, abateri de la o presupusă funcţionare „normală" a limbii române. Abilitatea de mare sintactician a lui D. D. Draşoveanu – puternic susţinută de principiul conform căruia limba nu greşeşte niciodată, vorbitorul ştie întotdeauna ce spune şi de ce spune într-un fel şi nu în altul şi, ca atare, nu vorbitorul creează excepţiile, ci sistemele descriptive defectuoase, incapabile să le normalizeze, să le asimileze şi să le explice ca situaţii fireşti, ca fenomene naturale ale limbii – se vede tocmai în felul în care analizează aceste structuri, nu de puţine ori studiul lor dezvăluind zone încă neexplorate ale gramaticii limbii române, ducând la descoperirea unor noi tipuri de raporturi sintactice sau la argumentarea mult mai solidă a altora, doar observate de anumiţi teoreticieni. Exemplele sunt nenumărate: structuri de tipul *las-o baltă* duc la descoperirea – ca fenomen sintactic – a **variaţiei cazuale concomitente,** analiza funcţionalităţii lui *iubitor* în *om iubitor al cărţilor* prilejuieşte o foarte argumentată demonstraţie a **statutului pronominal** al particulei *al***,** alte structuri problematice conduc la formularea – ca axiomă sintactică – a **principiului unicităţii** de realizare a funcţiei sintactice ş.a.m.d. O altă trăsătură a componentei descriptive a lucrării o constituie tendinţa de sistematizare a faptelor lingvistice pe care le prezintă. E elocventă, din acest punct de vedere, clasificarea cazurilor după modul de realizare, în **cazuri de ordinul I (C_1),** manifestate în substantive şi în pronume şi care sunt prin ele însele generatoare de funcţii, **cazuri de ordinul al II-lea (C_2),**

generate de acord şi manifestate în adjectivele acordate, şi **cazuri de ordinul al III-lea (C_3),** cerute de prepoziţii. Despre această operaţie D. D. Draşoveanu spune cu modestie că nu-şi revendică alt merit decât că îmbogăţeşte vocabularul gramatical; în realitate însă, pe lângă mutaţia terminologică majoră pe care o introduce în studiul gramaticii, ea dă posibilitatea formalizării foarte precise a raporturilor sintactice, facilitând astfel, graţie sintetizării de natură matematică, analiza diferitelor contexte. O consecinţă directă a acestei clasificări pe ipostaze a cazurilor, după criteriul gradului de funcţionalitate pe care îl au în structură, este denunţarea irelevanţei sintactice a clasei aşa-numitelor „verbe copulative": o dată ce-ai determinat cu precizie tipurile de raporturi care se pot stabili între părţile de vorbire care se flexionează cazual, devine inadecvat să presupui că un verb ar putea lega adjectivul de un substantiv. O altă manifestare a preciziei terminologice de care dau dovadă demonstraţiile lui D. D. Draşoveanu e faptul că întotdeauna autorul lucrează cu paradigmele complete ale faptelor studiate, lucru în măsură să pună în evidenţă fapte mai greu observabile la o analiză punctuală, redusă la formele uzuale cu care apar faptele în structurile limbii. Perspectiva paradigmatică în abordarea faptelor de limbă e una dintre principalele achiziţii metodologice în domeniul cercetării lingvistice, impunînd o exigenţă principială pe care nici un cercetător care abordează astăzi domeniul gramaticii limbii române nu o mai poate ignora. Găsim în studiile lui D. D. Draşoveanu numeroase exemple de fapte prezentate incomplet sau înţelese defectuos în alte părţi tocmai din cauza unei insuficiente reprezentări paradigmatice a faptelor studiate. Astfel, interpretarea de către anumiţi autori a pronumelui posesiv ca fiind o particulă cu funcţionalitate *genitivală* apare ca o soluţie sintactică inacceptabilă în condiţiile în care paradigma lui – desfaşurată complet – acoperă în întregime formele cazuale ale substantivalului. Un alt exemplu este figurarea paradigmatică a funcţiilor participiului, analiză care conduce la concluzia că o sintaxă a participiului în limba română este incompatibilă cu o teorie paradigmatică a diatezei care ar include printre termenii opozanţi ai acestei categorii diateza pasivă. Există, în general, printre gramaticieni, perpetuată din gramaticile clasice, percepţia eronată că studiul paradigmatic ar fi propriu morfologiei, în timp ce faptele de sintaxă ar trebui să fie studiate sintagmatic. Cercetările de ultimă oră, şi aici vom aduce în discuţie doar studiul lui E. Coseriu, *Principes de syntaxe fonctionnelle* (apărut în TraLiLi, XXVII, 1989; vezi şi traducerea Emmei Tămâianu, în DR*,* serie nouă, I, 1994 – 1995, p. 29-68), au arătat însă că o teorie a limbilor particulare e, prin excelenţă şi în totalitate, paradigmatică, lucru pe care – fără să fi formulat în termeni categorici o teorie în acest sens – D. D. Draşoveanu îl ştia şi îl aplica, cu consecvenţă, încă din tinereţe, multe dintre studiile elaborate atunci constituind astăzi reperele principale ale fundalului teoretic pe care se sprijină materialul prezentei lucrări. Faptele care ţin de această abordare constituie elementele celei de-a doua componente a cărţii. În componenta sa descriptivă, însă, lucrarea este, fără îndoială, un pas hotărâtor înspre afirmarea unei gramatici alternative a limbii române, diferită de cea de la Bucureşti; fundamentată pe baze ştiinţifice, iar nu diletant structuraliste sau hazardat empirice. O gramatică perfect articulată logic şi adaptată fidel realităţilor limbii.

2. De o mai mare importanţă pentru studiul limbii române decât faptele de limbă pe care le prezintă ne apare a fi componenta teoretică a lucrării profesorului clujean. Şi asta pentru că D. D. Draşoveanu face parte din acea specie rară de cercetători în stare să reformuleze premisele teoretice ale domeniului căruia îşi dedică activitatea. Formulate cu consecvenţă pe tot parcursul activităţii de cercetător al limbii române pe care a desfăşurat-o de-a lungul anilor, consideraţiile lui D. D. Draşoveanu despre metoda pe care o aplică în studiul limbii ajung să se articuleze într-un sistem epistemic unitar, ale cărui elemente transpar cu uşurinţă în lucrarea de faţă. Structurat în corespondenţă cu realitatea faptelor de limbă, sistemul său gramatical are drept categorie centrală **relaţia.** Ideea e expusă pentru prima dată de autor în teza sa de doctorat, intitulată *Sensul relaţional şi expresia lui în limba română,* susţinută la Cluj, în 1974, lucrare în care, pornind de la opoziţia de termeni *cauzalitate – fiindcă,* D. D. Draşoveanu descoperă, descrie şi teoretizează ca fapt fundamental al gramaticii **sensul relaţional.** Raţionamentul e următorul: comparând sensul substantivului *cauzalitate* cu cel al conjuncţiei *fiindcă* observăm, ca notă comună celor două fapte de limbă, ideea de cauzalitate, prezentă atât în substantiv, cât şi în conjuncţie. Ceea ce le deosebeşte e modul în care cele două fapte organizează această idee, şi anume: în timp ce substantivul organizează ideea respectivă **noţional,** conjuncţia o organizează **relaţional.** Cu alte cuvinte, în timp ce sensul substantivului este

unul noţional, sensul conjuncţiei este unul relaţional. Pornind de la această argumentaţie profesorul Draşoveanu izolează sensurile relaţionale şi le defineşte ca fiind „acele sensuri care pun în anumite antinomii (obiect posedat – posesor, acţiune – autor etc. etc.) altele două, nerelaţionale". Existenţa şi funcţia acestor sensuri relaţionale este pusă în evidenţă de D. D. Draşoveanu prin intermediul tensiunilor semantice care apar în exerciţiul limbii între aceste tipuri de conţinut şi conţinuturile termenilor pe care-i relaţionează. Aceste tensiuni semantice datorate sensului relaţional sunt, pe de o parte, **pleonasme,** ca *a traversa peste, a suprapune pe, către direcţia, pentru scopul,* în care conţinutul semantic al termenului relat e identic cu cel al relaţiei; pe de altă parte, există **incompatibilităţi** între cele două tipuri de conţinuturi, ca în *locul când* sau *a se preta pe.* Astfel, autorul propune, pentru prima dată, o semantică a „instrumentelor gramaticale", în măsură să încadreze în sistemul limbii o serie întreagă de fapte – prepoziţii, conjuncţii, adverbe şi pronume relative, desinenţe şi afixe gramaticale – a căror încadrare sintactică era, până atunci, inconsecventă şi neunitară. Şi face acest lucru împotriva părerii generale că ele ar fi nişte fapte de limbă asemantice, nişte „simple instrumente gramaticale", a căror funcţionalitate în limbă ar ţine mai degrabă de morfologie decât propriu-zis de sintaxă. Analizându-le comparativ funcţionalitatea în planul limbii – dintr-o perspectivă esenţialmente sintactică – D. D. Draşoveanu ajunge la concluzia că toate aceste „instrumente gramaticale" sunt, de fapt, manifestări în limbă ale unui singur şi fundamental fapt de sintaxă: relaţia. Semantica relaţiei, aşa cum e fundamentată ea de D. D. Draşoveanu, demonstrează pentru prima dată echivalenţa **funcţională** a acestor „instrumente", diferenţele dintre ele manifestându-se doar la nivelul expresiei lingvistice, unele fiind *conective* (prepoziţii, conjuncţii, adverbe relative şi pronume relative), altele *flective* (desinenţe şi afixe gramaticale), ambele organizând însă aceeaşi invariantă funcţională a limbii, şi anume un anumit sens relaţional. E bine cunoscut în mediul universitar clujean dubletul de structuri *solzii peştilor – solzii la peşti,* folosit de D. D. Draşoveanu ca exemplu pentru a arăta că acelaşi sens relaţional (cel de posesie) poate fi organizat lingvistic atât ca flectiv de genitiv, în primul caz, cât şi ca prepoziţie cu acuzativul, în cel de-al doilea. Această semantică a relaţiei constituie cheia întregului sistem sintactic dezvoltat de profesorul clujean, iar mutaţia de perspectivă pe care ea o aduce în studiul descriptiv al faptelor lingvistice este extrem de promiţătoare pentru lingvistica limbii. În fapt, la o analiză atentă, sistemul pe care îl propune E. Coseriu în *Principii de sintaxă funcţională* – studiul în care el defineşte, din perspectiva lingvisticii generale, poziţiile de pe care trebuie să se facă astăzi lingvistica limbii – nu e fundamental diferit de sistemul dezvoltat la Cluj de D. D. Draşoveanu. Pentru lingvistul de la Tübingen, ca şi pentru profesorul clujean, gramatica e în totalitate sintaxă, iar principiile care o structurează sunt de natură semantică. De altfel, după cum D. D. Draşoveanu îşi începe primul studiu al cărţii de faţă cu o clasificare a sensurilor exprimate prin limbă, în scopul de a identifica şi izola sensul relaţional, tot aşa partea introductivă a *Principiilor...* e rezervată unei discuţii pe marginea tipurilor de semnificaţii, fiind reţinute cele gramaticale, sintaxa funcţională urmând a fi definită tocmai ca o paradigmatică a acestui tip de semnificaţie. Iar paradigmele de semnificaţie gramaticală sunt structurate de un tip de semnificaţie pe care E. Coseriu îl numeşte „semnificaţie instrumentală" şi îl consideră ca fiind „semnificatul «morfemelor», adică al procedeelor şi elementelor instrumentale din combinaţiile gramaticale", adică exact sensul relaţional care stă la baza sistemului dezvoltat de Draşoveanu. Pe de altă parte, relaţia e, la D. D. Draşoveanu, creatorul termenilor, exact în acelaşi fel în care semnificaţia instrumentală structurează, la E. Coseriu, paradigmele de semnificaţie gramaticală (sintactică). Bineînţeles, nu încercăm aici o evaluare comparativă a celor două sisteme, ale căror fundamente epistemice sunt, evident, diferite; ceea ce trebuie, însă, să remarcăm este faptul că teoria generală a relatemelor, aşa cum este ea dezvoltată de D. D. Draşoveanu, bazată pe echivalenţa funcţională – esenţial sintactică – a flectivelor cu diferitele tipuri de conective, nu e, în esenţă, diferită de teoria semnificaţiei instrumentale pe care-şi fundamentează E. Coseriu sintaxa funcţională, definită ca **paradigmatică a semnificaţiei gramaticale,** şi, lucrul cel mai important, era deja complet constituită în 1974, când D. D. Draşoveanu îşi susţine teza de doctorat, cu cel puţin câţiva ani înainte de apariţia, în 1989, a *Principiilor.* Ceea ce ne obligă să recunoaştem la sintacticianul clujean o minte teoretică cel puţin la fel de bine organizată ca cea a lingvistului cu cea mai pătrunzătoare gândire sistematică din lingvistica ultimelor decenii.

Contribuţiile teoretice pe care le aduce lucrarea nu se opresc la definirea relaţiei ca obiect fundamental al sintaxei, cu alte cuvinte, ele nu doar **instituie** sintaxa ca disciplină fundamentală în descrierea sistemului unei limbi, ci şi **structurează** intern domeniul pe care această disciplină şi-l asumă. Un astfel de principiu structurant este principiul unicităţii, pe care Draşoveanu îl enunţă ca reglementând „imposibilitatea existenţei, în dependenţa unui termen regent, a unui al doilea termen subordonat, construit în acelaşi fel cu unul dat". Astfel că sintaxa – şi, în ultimă instanţă, gramatica – încetează să mai fie o simplă disciplină descriptivă, o tipologie a cuvintelor limbii, un determinator de forme şi funcţii, ci devine – la capătul excursului întemeietor al profesorului Draşoveanu – o adevărată disciplină lingvistică, cu principiile şi metodele sale.

MIRCEA MINICĂ
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21

DUMITRU COPCEAG, *Tipologia limbilor romanice*. Ediţie de Ion Mării şi Nicolae Mocanu, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1998, 256 p.

Tipologia limbilor romanice constituie, întâi de toate, aşa cum menţionează editorii, o recuperare a concepţiei lingvistice a regretatului romanist Dumitru Copceag, fost profesor de lingvistică romanică la Universitatea din Bucureşti şi fost cercetător la Centrul de Cercetări Fonetice şi Dialectale din Bucureşti. Urmărind, aşadar, scopul de a restitui lingvisticii autohtone câteva studii fundamentale cu rol de pionerat la vremea elaborării lor, volumul se structurează în două părţi. Partea întâi – *Contribuţie la o tipologie a limbilor romanice* – reprezintă teza de doctorat a autorului şi se publică acum pentru prima dată. Partea a doua reuneşte mai multe articole pe care D. Copceag le-a publicat în revistele de specialitate între anii 1961 şi 1965. Temele abordate vizează fenomene de fonologie, morfologie, semantică şi sintaxă ale limbii române, care sunt privite dintr-o perspectivă tipologică vastă, fiind raportate la fenomene similare din limbile slave şi din cele germanice. Descrierea faptelor este făcută nu atât din punctul de vedere al lingvisticii tradiţionale, cât mai curând prin prisma unor curente structuraliste moderne (glosematică, lingvistica matematică etc.), descriere ce îşi păstrează actualitatea prin rigoarea ştiinţifică şi prin metodologia structural-funcţională de investigaţie. Prin studiul *Elemente structurale romanice în lexicul românesc*, de exemplu, publicat în 1964 în RRL, autorul anticipa semantica structurală europeană care, cum se ştie, „s-a născut" în acelaşi an, o dată cu studiile lui B. Pottier[1] şi E. Coşeriu[2]. Astfel, D. Copceag oferea descrierea câmpului semantic al legăturilor de rudenie în română, comparându-l cu structura similară din celelalte limbi romanice, precum şi din rusă, ucraineană, poloneză, relevând caracterul diferit de structurare a fiecărui idiom. În consecinţă, el pleda pentru cercetarea tipologic-comparativă a limbilor din punctul de vedere al conţinutului, întrucât: „compararea a două sau mai multe limbi din punctul de vedere al acestor raporturi e mult mai profundă şi mai importantă decât compararea din punctul de vedere al expresiei" (p. 233). Menţionăm că acest studiu se înscrie printre primele investigaţii ale unor câmpuri lexicale concrete în contextul lingvisticii europene, alături de *Estudio del campo semántico 'arar' en Andalucía* al lui Gr. Salvador[3] (1965).

Dat fiind caracterul inedit al tezei de doctorat a autorului, care a fost elaborată în 1969, vom insista în continuare asupra acestei părţi a volumului.

[1] *Vers une sémantique moderne*, în TraLiLi, Strasbourg, II, 1964, p. 104-137.

[2] *Pour une sémantique diachronique structurale*, în TraLiLi, II, 1964, Strasbourg, I, p.139-186.

[3] În „Archivum. Revista de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Olviedo", XV, 1965, p. 73-111.